

KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN VERGİLENDİRİLMESİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

The Problems Encountered In The Taxation Of Global Public Goods And The Solution Proposals

İsmail BAYKAL¹

Reference: Baykal, İ. (2020). "Küresel Kamusal Malların Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, Vol:6, Issue:16; pp:177-180

ÖZET

Küresel kamusal malların tanımlanması ilk olarak küresel kamu bilincinin gelişmesi ile beraber ortaya çıkmıştır. Daha çok eğitim, sağlık, çevre gibi alanlarda ön plana çıkan küresel kamusal mal bilinci günümüzde uluslararası ekonomi hukukunun da önemli bir konusu haline gelmiştir. Küresel kamusal malları genel olarak küresel kamuya ait olan mallar şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu anlamda bakıldığında kamusal malların kullanımı ve bunlardan elde edilen gelirlerin değerlendirilmesinde, küresel kamusal malların vergilendirilmesinde ve aynı zamanda elde edilen vergi gelirleri ile ilgili ihtilaflarda, uluslararası ekonomi hukukunun önemli bir rolünün olduğu ifade edilebilir. Ancak literatürde nispeten yeni olan bu konu ile ilgili yeterli çalışma olmadığından, bu araştırmada küresel kamusal malların vergilendirilmesinde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri incelenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre küresel kamusal malların vergilendirilmesinde karşılaşılan güçlüklerin başında küresel kamu bilincinin henüz yönetimler tarafından benimsenip kabul edilmemiş olması gelmektedir. Bunun yanında uluslararası ekonomi hukukunun evrensel doğrularının henüz oluşmamış olması, küresel kamusal mallar konusunda sadece ekonomik yönden ön planda tutulması gibi olumsuzlukların giderilmesi ve evrensel hukuk normlarının ekonomik çerçeveye bir arada değerlendirilmesinde fayda vardır.

Anahtar Kelimeler: Küresel kamusal mal; vergi; küreselleşme.

ABSTRACT

The identification of global public goods has emerged with the development of global public awareness. Global public goods awareness which comes to the forefront mostly in fields such as education, health, environment has become an important issue of the international economics law as well. We can describe global public goods as the goods belonging to the global public in general. In this regard, it can be said that the international economics law has an important role in the taxation of the global public goods as well as the disputes regarding the acquired tax income when using the public goods and evaluating the income acquired through them. However, this study deals with the problems encountered in the taxation of the global public goods and the solution proposals since there is no adequate studies about this relatively new topic in the literature.

According to the study results, one of the main problems encountered in the taxation of global public goods is that the global public awareness has not been adopted and accepted by the managements yet. Furthermore, it is also useful to solve the problems including that the universal facts of the international economics law have not been formed yet and that the global public goods are only prioritized in terms of economic aspect, and to evaluate the universal law norms together with the economics framework.

Keywords: Global public good; tax; globalization.

1. GİRİŞ

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte dünya üzerinde yaşayan farklı ülkelerdeki farklı ulus ve milletten insanlar giderek birbirlerine benzemektedir. Bu süreçte bütün dünya insanlarına bir bütün halinde değerlendiren küresel kamu kavramı gelişmiş ve literatürde yerini almıştır. Bir kamudan bahsedildiğinde bu kamuya ait mülkiyetin ve mülkiyet hukukunun da olması gerektiği açıktır. Literatürde bu mülkiyet küresel kamusal mallar olarak ifade edilmektedir.

Küresel kamusal malları en genel tanımıyla küresel kamuya ait olan mallar şeklinde ifade etmek mümkündür. Bu yaklaşıma göre kamusal mallar ile ilgili olan tüm hukuki düzenlemeleri uluslararası platformda küresel kamusal mallara da uygulamak mümkündür. Bu yaklaşım çerçevesinde dünyada küresel kamusal mal bilincini geliştiren ve kabul eden ülkeler bir araya gelerek, küresel kamusal malları vergilendirmektedir. Daha sonra oluşan bu fon üzerinden küresel kamusal mallarla ilgili devletin sosyal fonksiyonlarına benzeyen bir sosyal işlevi yerine getiren uluslararası kurumlar ve organizasyonlar meydana gelmektedir.

Öte yandan küresel kamu bilinci yeni kamu yönetimi ve modern toplum ile liberal vatandaşlığı bir arada harmanlayan bir yaklaşımdır. Fakat dünya üzerinde uygulamaya genel olarak bakıldığında, yönetim biçimi bakımından homojen olan bir yapı söz konusu değildir. Küresel kamu bilinci yeni kamu yönetimi yaklaşımını ya da en azından yeni kamu yönetimini yakın bir yönetim anlayışını zorunlu kılarken, dünyada henüz demokratik yönetim tarzına dahi geçmeyen ülkelerin var olması, bu konudaki bütünlüğü bozmaktadır.

Ortaya çıkan bu farklılıkları bir diğer meydana getirdiği güçlük ise küresel kamu bilincinin önünde ciddi engeller olduğudur. Özellikle yönetimde halkın hiçbir şekilde söz sahibi olmadığı monarşik yönetimler, küresel kamu bilincine şiddetle karşı çıkmakta ve demokratik yönetimleri dahi hazmedememektedir. Bundan ötürü küresel kamu bilincinin tam olarak oluşmadığı ve henüz dünyadaki tüm ülkelerin ya da yönetimlerinde tarafı olmadığı bir yapıda, vergileme ve vergileme sürecinin özellikle adalet gibi bazı temel kavramlarına riayet etmek mümkün değildir. Bu nedenle küresel kamusal malların vergilendirilmesi konusunun sadece ekonomik anlamda değil hukuki anlamda da değerlendirilmesi gerekir. Yapılan literatür araştırmasında bu alanda henüz yeterli çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada küresel kamusal malların vergilendirilmesinde karşılaşılan sorunların ortaya konması ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır.

2. KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI

Kamusal mallar konusunun teorik temellerinin önemli ölçüde Samuelson ve Musgrave tarafından atıldığı söylenebilir. Özellikle 20.yy'ın sonlarından itibaren kamusal malların gerek niteliği gerekse niceliği bir takım değişiklikler geçirmiştir. Nitelik açısından ele alındığında, ilk zamanlarda kamusal olarak nitelendirilen bir takım mal ve hizmetlerin küreselleşme, teknolojik gelişmeler v.b. olguların etkisiyle farklı özellikler taşımaya başladıkları görülmektedir (Dileyici ve Vural, 2006: 37).

Küresel kamusal malların tanımlanmasında başlıca iki faktör öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, faydanın yayılma alanıdır. Küresel kamusal mallar, yayılma alanları itibarıyla yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde olabilmektedir. Aslında küresel kamusal mallarda yayılan, çoğu zaman fayda yerine zararlar olmaktadır. Bu durum literatürde “küresel kamusal zararlar” olarak adlandırılmaktadır. Salgın hastalıklar, asit yağmurları, küresel ısınma, uluslar arası terörizm, çölleşme, finansal istikrarsızlıklar, kötüleşen işgücü standartları gibi bazı olumsuz durumlar küresel kamusal zararların sınırlar ötesine yayılmasına örnek olarak verilebilir (Yalçın, 2009: 290).

Küresel kamusal malların tanımlanması ve buna bağlı olarak sınıflandırılması çok çeşitli açılardan yapılmaktadır. Küresellik boyutunu ön plana çıkartan tanımlar olduğu gibi, kamusal boyutunu ön plana çıkartan tanımlar da vardır: Birinci boyutta, kriter, faydanın yayılma alanı olmaktadır. Bu mallar, faydalarının yayılma alanı itibarıyla, yerel, ulusal, bölgesel veya küresel olabilir. Küresel kamusal mallarda, yayılan, çoğu zaman faydalar yerine zararlar olmaktadır (Yılmaz ve Susam, 2006: 25).

Klasik kamusal mal sınıflandırmasında ölçek olarak sadece ulusal sınırlar dikkate alınmakta iken, günümüzde küreselleşme sürecinin etkisi ile birlikte kamusal malların etkileri sınırları aşmaya başlamıştır. Bunun en belirgin sebebi, küreselleşmenin ülkeler ve insanlar arasındaki sınırları zorlaması, insan, mal ve hizmet ile sermaye hareketliliğini arttırmasıdır. Ülkeler arasında yaşanan bu hareketlilik, ekonomik faaliyetlerin taşma alanlarını yani dışsallıklarını da küresel boyutta genişletmiştir. Negatif dışsallıklar eskiye göre daha rahat bir şekilde ulusal sınırları aşarak bölgesel ve küresel boyutlarda büyük sorunlar oluşturmaya başlamışlardır (Çelebi ve Yalçın, 2008: 3).

3. VERGİ KAVRAMI VE VERGİNİN KONUSU

Vergilendirme sosyal açıdan piyasa sisteminin gerçekleştiremediği adaletli bir gelir ve servet paylaşmasının sağlanması bakımından büyük önem taşımakta olup, serbest piyasa ekonomisinin kurallarınca gerçekleşen gelir ve varlık dağılımı her zaman adaletli olmayabilir. Bu

adaletin gerçekleştirilmesi için devletin gelirlerin ve varlıkların paylaşımındaki adaletsizliği gidermek için piyasaya müdahalesi sayesinde adaletli ve dengeli bir şekilde gelir ve varlık dağılımının gerçekleştirilmesi sosyal devlet anlayışının ve sosyal adaletin sağlanması için gereklidir (Aksoy, 1998: 174).

Vergi sisteminde doğrudan veya direk vergi farkı alışlagelmiş bir sınıflamadır. Diğer yandan bu iki tür verginin birbirine oranı mühim olup, ülkelerin gelişmişlik seviyesine bağlı olarak başlangıçta genel olarak dolaylı vergi ağırlıklı strüktürler hakimdir. Diğer taraftan sanayileşme, fert başına gelirin fazlalaşması, kurumsallaşma ve bunlarla paralel olarak vergi kapasitesinin artmasıyla direk vergilerin sistemdeki yeri fazlalaşmaktadır (TÜSİAD, 2012: 13).

Devlet, siyasal anlamda vatandaşı olan kişileri ve kazanç elde etme gayesiyle kurulan firmaları bir araya getirmekle birbirleriyle değişik koşullar altında alınmış farklı kararları ve davranış şekillerini etki-tepki ve/ya da heterojen kütleleşme gibi teşekküller doğurmakta ve yeni ortaya çıkan şartlara karşı yeni karar verme süreçlerini tetiklemektedir. Bu prosesler verginin tarafları arasında şekil almakta, bu taraflar da vergiyle ilgili kültürü oluşturan ve etki eden temel belirleyicilerdir (Gencel ve Kuru, 2012: 29-30).

4. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Kamu Maliyesinin vergiler, kamu borçlan alanlarında (iktisadi Birleşmeler, iktisadi Topluluklar, Ortak Pazar, Gümrük Birliği, Vergi Birliği, Vergi Antlaşmaları ile ilgili) uluslararası bir takım sorunları vardır. Fakat uluslararası kamusal mallar bunlardan farklı nitelikte bir kamu maliyesi konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası bir kamusal mal üretimi, giderleri birçok ülkeyi, hatta bütün dünyayı ilgilendiren bir kaynak kullanımı ve bundan sonuçlanacak faydayı, optimum kaynak kullanımını düşündüren bir konudur (Arsan, 1992: 404).

Ülkeler arasında barışın sağlanması örneğinde olduğu gibi kamusal malın kullanıcıları arasında rekabet yoktur çünkü ilave kişinin kamusal malı tüketmesi, diğerlerinin tüketim miktarını etkilemez. Özel mallardan farklı olarak kamusal mallarda bireylerin tüketimi malın tamamına yöneliktir ve ilave tüketimin topluma maliyeti sıfır olduğu için ilave tüketicinin tüketimden alıkonulması etkinsizlik yaratır (Göker, 2009: 8-9).

Küresel kamusal mallar ile küreselleşme arasındaki ilişkinin diğer bir göstergesi de bu malların yayılma alanıyla ilgilidir. Nitekim literatürde küresel kamusal malların tanımlanmasında küresel kamusal malların faydasının yayılma alanı ön plana çıkarılmıştır. Söz konusu mallar, yayılma alanları itibarıyla yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde olabilmektedir. Aslında küresel kamusal mallarda yayılan, çoğu zaman fayda yerine zararlar olabilmektedir. Bu durum literatürde “küresel kamusal zararlar” olarak adlandırılmaktadır (Alıcı ve Yıldız, 2012: 57).

5. SONUÇ

Yapılan bu araştırmada küresel kamusal malların vergilendirilmesinde karşılaşılan sorunların incelenmesi ve çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle konuya ilişkin temel literatür bilgilerine yer verilmiş ve daha sonra küresel kamusal mallar ile ilgili yapılan çalışmaların ve dünyadaki uygulamalarının neler olduğu incelenmiştir. Araştırmada da görüldüğü gibi küresel kamusal mallar küresel kamuya ait olan mallar olduğundan, küresel bağlamda değerlendirildiğinde vergi doğuran olay teşkil etmektedir. Vergi doğuran olayın ortaya çıktığında ise ekonomi hukuku devreye girmekte, vergi doğuran olay ortaya çıktığında ise ekonomi hukuku devreye girmekte ve bu durum uluslararası bir nitelik aldığı için uluslararası ekonomi hukuku ilgi alanına girmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre küresel kamusal malların vergilendirilmesinin önündeki engellerin başında küresel kamusal bilincin henüz tam olarak dünya genelinde yaygın olmaması gelmektedir. Özellikle dünya genelinde monarşi ve oligarşi gibi yapılarda yönetilen ülkelerde küresel kamusal mal bilincine karşı ciddi bir direnç vardır. Bu bakımdan dünyanın bir kısmı küresel kamu bilincini kabul etmeyerek küresel kamusal mallar olan çevre ya da sağlık gibi ya da daha

genel küresel malların; eğitim gibi yarı kamusal veya kamusal malların vergilendirilmesine iştirak etmemektedir. Bunun yanında bu ülkeler aynı zamanda vergilendirmeye konu olabilecek karbon gazı tüketimi, çevre kirliliği, düşük eğitim kalitesi ya da sağlık kalitesi gibi konularda gerekli hassasiyeti de göstermemektedir. Ancak küresel kamusal malların vergilendirilmesine taraf olan ülkelerde ise bunun bedeli ödenmektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan çift başlılık ve vergide adaletsizlik, küresel kamusal malların vergilendirilmesi konusunda karşılaşılan güçlüklerin başında gelmektedir. Bu nedenle bu sorunun çözülmesi için dünya genelinde küresel kamu bilincinin daha fazla yaygınlaştırılması ve uluslararası kurum ve organizasyonların bu ülkelere diplomatik yönden baskı yapması gerekir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ş. (1998). Kamu Maliyesi, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı. İstanbul. Filiz Kitabevi.
- Alıcı, B. ve Yıldız, H. (2012). Küresel Kamusal Bir Mal Olan Çevrenin Korunmasında Karbon Vergisi ve Etkinliği, Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi Cilt 4, No 1
- Arsan, H. Ü. (1992). Kamu Maliyesi Alanında Yeni Bir İnceleme Konusu: Uluslararası Kamusal Mallar, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 47(1).
- Çelebi, K. ve Yalçın, A. Z. (2008). Kamusal Mallar Teorisinin Değişimi: Bölgesel Kamusal Mallar, Yönetim Ve Ekonomi Yıl:2008 Cilt:15 Sayı:2 Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Manisa.
- Dileyici, D. ve Vural, T. (2006). “Kamusal Mallar Teorisinde Yeni Gelişmeler”, İçinde: Kamu Maliyesinde Yeni Yaklaşımlar, ed.Coşkun Can Aktan-İstiklal Y.Vural, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Gencel, U. ve Kuru, E. (2012). “Vergi Kültürü ve Vergi Politikaları Etkileşimi: Türkiye Değerlendirmesi”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 10(20), 29-60.
- Göker, Z. (2009). Küresel Kamusal Bir Mal: Finansal İstikrar, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (17) 2009, 7-22.
- Kirmanoglu, H., Yılmaz, B. E. ve Susam, N. (2006). Maliye Teorisi'nin Çıkmazı: Küresel Kamusal Mallar (Kalkınma Yardımları İçinde Küresel Kamusal Malların Finansmanı), Maliye Dergisi, Sayı 150 Ocak – Haziran 2006.
- TÜSİAD, (2012). “Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları”, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, A. Z. (2009). Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 12 Sayı 21 Haziran 2009 ss.288-309.